

RAZZIA OP 13 EN 14 SEPTEMBER 1941 IN TWENTE/ HENGELO

Inleiding

Op 13 en 14 september 1941 werden 105 Joodse mannen opgepakt door de Sicherheitspolizei en de gemeentepolitie van Enschede, Hengelo en de andere gemeentes waar de razzia plaatsvond, te weten 66 in Enschede, 10 in Hengelo (Overijssel), 10 in Almelo, 1 in Borne, 2 in Delden, 3 in Denekamp, 3 in Goor, 2 in Haaksbergen en 8 in Oldenzaal. De mannen werden bijeengedreven in een gymnastieklokaal van het Stedelijk Lyceum Enschede aan de Beltstraat achter het politiebureau van Enschede. Het was een willekeurige greep uit de Joodse bevolking van Twente: vroom en seculier, jong en oud, vrijgezel en huisvader, arm en rijk. Ongeveer 40 niet-Joodse mannen die ook waren opgepakt werden naar kamp Amersfoort gebracht en na enige tijd konden zij terugkeren naar Twente. Begin 1941 was in Enschede de registratie van de Joodse bevolking begonnen. De door de gemeente verzamelde registratieformulieren werden naar de Sicherheitspolizei gestuurd.

Vanuit Enschede werden de mannen op 16 september 1941 per trein vanaf station Enschede gedeporteerd in een transport naar concentratiekamp Mauthausen, waar zij binnen enkele weken of maanden werden vermoord. Vanuit het kamp werden doodsberichten gestuurd die in Enschede door medewerkers van de Joodse Raad bij de nabestaanden werden bezorgd. Op 21 oktober 1941 - vijf weken na de razzia - waren het er al 38 en het laatste bericht van de 105 was van 5 januari 1942.

Hieronder een overzicht van de Hengelose slachtoffers.

1. Samson Samuel Berg, 29 jaar

Geboren: 22 mei 1912 in Hengelo
Overleden: 20 oktober 1941 in Mauthausen
Adres: Deldenerstraat 6-8
Beroep: slager, veehandelaar
Stolperstein gelegd in 2015

Samson Samuel Berg is het oudste kind van David Berg en Sophia Frankenhuis. Hij heeft twee zussen, Rosa en Hilda. Als hij zeventien is, overlijdt zijn moeder en hertrouwt zijn vader met Louise Portje. Samson Berg is, evenals zijn vader die een slagerij heeft aan de Deldenerstraat 6-8, slager van beroep en veehandelaar. Tijdens de razzia van 13 en september 1941 wordt hij van zijn bed gelicht en overgebracht naar Mauthausen waar hij op 20 oktober 1941 sterft aan ondervoeding en uitputting.

Na de oorlog wordt door de zuiveringscommissie die onderzoek doet naar het optreden van de Hengelose politie tijdens de bezettingstijd, een klacht

behandeld tegen de Hengelose rechercheur Edersma. De klacht ging over de wijze waarop Edersma de vader van Samson onder druk had gezet om achter het adres te komen van diens zoon, Samson Berg. Hij zou hem verzekerd hebben, dat zijn zoon niets zou overkomen en dat hij David Berg zou moeten arresteren als deze het adres van zijn zoon Samson niet zou geven. De zuiveringscommissie adviseerde destijds aan het Militair Gezag Edersma voor vijf jaar uit te sluiten van bevordering. Vier maanden na deze uitspraak werd hij bevorderd tot hoofdagent, een jaar later tot brigadier en in 1952 tot adjudant. In juli 1963 kreeg Edersma eervol ontslag.

De zus van Samson, Hilda Berg, wordt op 28 april 1943 door de Hengelose 'Jodenjagers' Bronsema en Frankevoort gearresteerd. Zij was van woonplaats veranderd zonder de daartoe vereiste vergunning te hebben verkregen. Met deze omschrijving werden Joden aangeduid die waren ondergedoken. Via Westerbork is zij op 7 mei 1943 bij aankomst in Sobibor vergast. Zij was ongehuwd en hielp mee in de slagerij van haar vader.

Het staat vast, dat deze Bronsema ook betrokken is geweest bij de arrestatie van de ouders van Samson Berg, David Berg en Louise Portje. Na hun arrestatie werden ze overgebracht naar het politiebureau in Hengelo. Daar plegen ze op 22 juni 1943 in de politiecel zelfmoord. Ze liggen begraven op de Joodse begraafplaats aan de Dennenbosweg in Hengelo.

De andere zus van Samson, Rosa, verkoopster van beroep was naar Amsterdam verhuisd. Daar is zij opgepakt en op 30 april 1943 in Auschwitz vermoord.

2. Max Cohen, 39 jaar.

Geboren: 16 december 1901 in Hengelo

Overleden: 2 december 1941 in Mauthausen

Adres: Nieuwstraat 7 later 9

Beroep: slager, worstenmaker

Stolperstein gelegd in 2017

Max Cohen was de oudste zoon van slager Salomon Cohen en zijn vrouw Johanna Cahn. Het gezin van 6 kinderen, twee jongens en vier meisjes, woonde aan de Nieuwstraat nummer 7 (nu nummer 9) in Hengelo, waar ook de slagerij was gevestigd. Nadat Max de slagersvakschool had doorlopen, kwam hij bij zijn vader in de zaak en toen hij in 1929 trouwde met Rosa Mendel nam hij samen met zijn broer Julius (Joep) de slagerij van zijn vader over. Onder zijn leiding werd het bedrijf gemoderniseerd met de meest geavanceerde machines. Zowel Rosa als Joeps vrouw Ada werkten in de zaak mee. Samen met Rosa kreeg hij twee dochters, Carrie en Ruth.

In zijn vrije tijd was Max Cohen een verwoed watersportliefhebber. Hij zwom en speelde waterpolo bij de Hengelosche Zwem- en Poloclub Weusthag. Hij was

een zeer actief lid, zat er onder meer in het bestuur en organiseerde o.a. zwemwedstrijden. Zelf heeft hij heel wat medailles gewonnen. Het hele gezin was bij de club betrokken. In Hengelo was Max bekend en populair. Hij was een sociaal voelend persoon die mensen met weinig inkomen royaal van vlees voorzag.

Toen in 1938 de Kristallnacht plaatsvond, waarbij in Duitsland Joodse bezittingen vernield werden en Joden belaagd werden, overwoog Max naar Curaçao te emigreren, maar zijn vader weerhield hem daarvan. Die vond dat hij de zaak niet in de steek kon laten. Max bleef in Hengelo, maar zag het somber in. In mei 1940, na de inval van de Duitsers waren zijn woorden: “Nu is het afgelopen met ons Joden”. Direct bij het uitbreken van de oorlog meldde hij zich, hoewel niet meer dienstplichtig, als vrijwilliger bij het Nederlandse leger en vocht bij de Grebbeberg.

In 1941 moest hij zijn zaak sluiten. Joden mochten geen eigenaar meer zijn van een bedrijf. Op 14 september van dat zelfde jaar werd hij gewaarschuwd door de burens, dat er een razzia werd gehouden, zijn broer was al opgehaald. Max verliet het huis om zich elders in veiligheid te stellen. Toen 's middags de politie kwam, kreeg zijn vrouw Rosa te horen dat als haar man zich niet meldde, zij geen minuut meer met rust gelaten zou worden. Max meldde zich en nam zijn zwemmedailles mee.

Met een van zijn zusters gingen Corrie en Ruth twee dagen later naar het station in Enschede, waar zij hun vader in de trein zagen zitten, samen met een collega, Siegfried Cohen uit de Molenstraat in Hengelo. Het laatste wat ze van hem zagen, was dat hij met een omhoog gestoken lucifer het teken ‘kop op’ maakte.

Zijn vrouw en kinderen doken onder en overleefden de oorlog. Zijn broer werd na zijn arrestatie op 14 september met behulp van een doktersattest vrijgelaten en overleefde eveneens. Max' moeder was al voor de oorlog overleden, zijn vader stierf in 1941. Van zijn vier zusters overleefde alleen de jongste die in Engeland woonde.

3. Siegfried Cohen, 51 jaar.

Geboren: 2 augustus 1890 in Hengelo

Overleden: 30 september 1941 in Mauthausen.

Overleed daar als een van de eersten

Adres: Molenstraat 62

Beroep: slager

Stolperstein gelegd in 2015

Siegfried Cohen, zoon van Izak Samuel Cohen en Evaline Meijer, had de slagerij van zijn vader aan de Molenstraat overgenomen en trouwde in 1920 op

huwelijkse voorwaarden met Rachel Tafelkruyer. Zij was diamantverkoopster en afkomstig uit Amsterdam. Haar vader was diamantbewerker, een beroep dat in hoog aanzien stond. Siegfried en Rachel waren niet onbemiddeld. Siegfried bezat in Hengelo diverse panden, die hij verhuurde of gebruikte als opslag voor de vleesgroothandel. Het huwelijk is kinderloos gebleven en hield niet stand; het werd in 1941 ontbonden.

Siegfried was voorzitter van de Slagers Patroonsbond en bestuurslid van de plaatselijke afdeling van het Rode Kruis. Door zijn goede contacten met een ander bestuurslid van het Rode Kruis weet Rachel Tafelkruyer na de dood van haar (ex)-man in Mauthausen, onder te duiken in het Algemeen Ziekenhuis aan de Ziekenhuisstraat. Daarna verblijft ze bij diverse onderduikadressen op Urk en overleeft de oorlog. Na de oorlog komt ze nog een aantal keren in Hengelo, ontmoet daar Levi Coltof met wie ze in 1946 trouwt. Samen vestigen ze zich in Amsterdam. Haar band met Hengelo blijft beperkt tot de verhuur van haar panden. In 1981 overlijdt zij op 94 jarige leeftijd. Siegfried Cohen had twee zussen, Selina Frederika Goedhart-Cohen en Johanna Rosalia Meyerson-Cohen. Beiden hebben de oorlog niet overleefd. Zijn ouders waren al voor de oorlog gestorven.

4. Lion Frankenhuis, 35 jaar.

Geboren: 7 augustus 1906 in Hengelo
Overleden: 29 september 1941 in Mauthausen
Adres: Sparweg 16
Beroep: koopman
Stolperstein gelegd in 2019

Lion Frankenhuis is het jongste van de 7 kinderen van Karel Frankenhuis en Frouwkje Glas. Zijn broer Jacques is slechts 4 maanden oud gestorven. Van zijn zusje Betje is alleen de geboortedatum bekend. Een andere zus van Lion, Estella Philips-Frankenhuis overleeft met haar gezin de Holocaust niet, evenals zijn broer Maurits. Zijn broer Jacob, ook koopman van beroep, overleefde door onder te duiken.

Na de oorlog start Jacob de Joodse gemeente in Hengelo weer op en blijft die leiden tot aan zijn overlijden in 1988. Hij was ongehuwd. Ook zijn zusje Leentje heeft de Holocaust overleefd, evenals zijn moeder die 80 jaar is geworden. Zijn vader was voor de oorlog op 69 jarige leeftijd overleden. Lion Frankenhuis was niet getrouwd. Tot zijn vijftiende heeft hij aan de Enschedesestraat nummer 14 gewoond, is daarna met zijn ouders verhuisd naar de Paul Krügerstraat 34 en in 1929 zijn ze aan de W. ten Catestraat nummer 65 gaan wonen. Over het leven van Lion Frankenhuis is verder weinig bekend.

5. Abraham Kats, 41 jaar.

Geboren: 12 juli 1900 in Enschede

Overleden: 24 september 1941 in Mauthausen

Adres: Enschedesestraat 41

Beroep: onderdirecteur van de Rotterdamse Bank in Hengelo

Stolperstein gelegd in 2020

Bram Kats was de een na de jongste van vijf kinderen, twee jongens en drie meisjes, van textielhandelaar Bernard Kats en zijn vrouw Rika Hillesum. Bram groeide op in Hengelo, waarheen zijn ouders een half jaar na zijn geboorte verhuisden. Hij volgde de Kweekschool voor Onderwijzers en in 1910 behaalde hij de Akte van Bekwaamheid. Maar zijn toekomst lag niet in het onderwijs. Hij haalde verschillende diploma's, waaronder boekhouden en Engelse handelscorrespondentie en op 1 april 1920 trad hij in dienst bij het Hengelose filiaal van de NV Nationale Bankvereniging Utrecht. Zijn vader moest nog voor de minderjarige Bram diens arbeidsovereenkomst tekenen. Bram Kats maakte snel carrière. In 1930 werd hij aangesteld als algeheel procuratiehouder van de Rotterdamse Bank en enkele jaren later volgde zijn benoeming tot onderdirecteur.

Op 14 augustus 1932 trouwde hij met Sientje Vomberg. Samen kregen ze twee kinderen: dochter Rika en zoon Bernard. Zijn vrouw en hun twee kinderen hebben de Tweede Wereld oorlog overleefd.

Bram Kats was gezien en geliefd in Hengelo en zijn maatschappelijke positie maakte dat hij tot de vooraanstaande burgers van de stad gerekend werd. In het gezin werden de Joodse tradities in ere gehouden. In de vroege ochtend van 14 september werd hij van zijn bed gelicht en met geweld de trap van zijn huis aan de Enschedesestraat afgesleurd. Hij zou nog precies 10 dagen leven.

De vader van Bram Kats woonde bij hen in en het bericht van Bram's dood in Mauthausen was voor hem een slag die hij niet te boven kwam. Een half jaar later is hij overleden. De vrouw van Bram, Sientje dook met haar kinderen onder. Zij overleefden de oorlog, evenals Brams oudste zuster Bertha en zijn broer Meijer. Zijn zusters Henriëtte en Esther werden vermoord in Auschwitz.

6. Salomon de Lange, 38 jaar.

Geboren: 7 november 1902 in Borne

Overleden: 8 oktober 1941 in Mauthausen

Adres: Marthastraat 2

Beroep: veehandelaar

Stolperstein gelegd in 2021

Salomon de Lange was de zoon van veehandelaar Izaak de Lange en Hulda Mildenberg. Uit dat huwelijk zijn 5 kinderen geboren. Vlak na de geboorte van Salomon, ook wel Sally genoemd, vertrok het gezin uit Borne om zich in Duitsland te vestigen. Daar overleed Salomon's moeder en hertrouwde zijn vader met Hanna Vogel. Samen kregen ze een zoon, Willy. Nadat Sally de middelbare school had doorlopen kwam hij bij zijn vader in het bedrijf. In 1928 trouwde hij met de niet-Joodse Erna Nagel. In hetzelfde jaar werd hun dochter Sonja geboren, in 1929 volgde hun zoon Gerd. Omstreeks 1930 veranderde Sally van werk. Hij trad in dienst bij de verzekeringsmaatschappij Bronheim in Osnabrück, waar hij in snel temp promotie maakte. Het ging hem en zijn gezin voor de wind, totdat -na de machtsovername van Hitler in 1933 - in 1935 'De Neurenberger (rassen)wetten' werden ingevoerd en het leven voor Joden in Duitsland steeds ondraaglijker werd. Zo mochten bijvoorbeeld Duitsers niet met Joden trouwen. In januari 1936 wordt Sally gewaarschuwd, dat hij op het punt stond gearresteerd te worden. Onmiddellijk verlaat hij zijn woonplaats Osnabrück en vlucht naar Nederland. Sally krijgt met zijn zoon Gerd tijdelijk onderdak in het Hervormd Weeshuis aan de Emmastraat in Hengelo. Uiteindelijk vindt het gezin een woning in de Marthastraat nummer 2 in Hengelo. Sally pakt zijn vroegere beroep van veehandelaar weer op. Ook de overige leden van de familie vluchten naar Nederland. Zijn ouders met hun zoon Willy vestigen zich in Enschede. Deze zoon en halfbroer van Sally, meubelmaker van beroep, werd actief lid van de Enschedese Joodse Jeugdfederatie. Zowel Sally als zijn halfbroer Willy werden tijdens de razzia op 14 september uit hun huizen gehaald en twee dagen later op transport gezet naar concentratiekamp Mauthausen waar beiden binnen anderhalve maand om het leven werden gebracht. Sally de Lange was 38 en Willy 22 jaar.

De ouders van Sally en Willy, Isac en Hanna de Lange duiken daarna onder. Hanna overleefde de Holocaust. Isac, haar man pleegde zes weken voor de bevrijding zelfmoord. De enige van zijn kinderen die de oorlog overleefde, was zijn zoon Siegfried. Zijn twee hem overgebleven dochters - Bertha was vóór de oorlog overleden - werden vermoord, Grete op 19 oktober 1942 in Auschwitz, Hedwig op 9 juli 1943 in Sobibor.

Zijn schoondochter Erna, de vrouw van zijn zoon Sally weet samen met haar twee kinderen, Sonja en Gerd de oorlog te overleven. Ze blijven na de oorlog tot hun dood in de Marthastraat bij het gezin van Gerd wonen. Oma Erna overlijdt daar op hoge leeftijd midden in de jaren negentig van de vorige eeuw.

7. Simon Machiel Noach, 53 jaar.

Geboren: 27 december 1887 in Deventer

Overleden: 3 oktober 1941 in Mauthausen

Adres: Leliestraat 18

Beroep: onderwijzer

Stolperstein gelegd in 2018

Simon Noach, zoon van Machiel Noach en Betje Leteeraan, kwam uit een gezin van negen kinderen en koos net zoals bijna al zijn broers en zusters voor een loopbaan in het onderwijs. Hij volgde in Deventer de opleiding tot onderwijzer aan de Normaalschool en werkte daarna als onderwijzer in Nijverdal en later in Hengelo. Daar werd hij door de Gemeente Hengelo benoemd als onderwijzer op de Openbare Lagere Willemschool aan de Marskant. In 1940 werd Joods overheids personeel ontslagen en raakte Noach zijn onderwijsbetrekking kwijt. Hij is toen boeken gaan verkopen voor de Muiderkring, een uitgeverij van goede literatuur voor niet te hoge prijzen.

Op 27 december 1917 trouwde Simon met Johanna Christina Wagner, roepnaam Anne. Zij overleed met hun eerste kind in het kraambed. In 1927 trouwde hij met de onderwijzeres Wilhelmina Neeltje van der Weel, roepnaam Willy. Hun in 1934 geboren zoontje bleef echter maar kort in leven. In 1936 werd hun dochter Mieke geboren. Voor hem waren de daarop volgende jaren de gelukkigste jaren van zijn leven. Eind jaren dertig namen de Noachs een uitgeweken Oostenrijkse jongen in huis. Met hem kon Simon zijn liefde voor tuinieren delen en werd als een extra verrijking voor hun kleine gezin beschouwd.

Simon was een sociaal bewogen man. Samen met zijn vrouw zette Simon zich met hart en ziel in voor hun socialistische idealen. Al vroeg op de normaalschool had hij afstand genomen van het Joodse geloof en werd hij lid van de SDAP en van de Geheelonthoudersbond. Hij speelde in Hengelo een belangrijke rol als voorzitter van de plaatselijke afdeling van het Instituut voor Arbeidersontwikkeling, het latere NIVON. “Meester Noach” was in Hengelo een bekende en geziene figuur. In zijn vrije tijd speelde hij viool en zong in het Hengelo’s Mannenkoor.

In de nacht van 14 september 1941 werd hij van zijn bed gelicht. Twee dagen later werd hij weggevoerd naar Mauthausen, waar hij na twee weken, 53 jaar oud, om het leven kwam. Zijn vrouw en dochter hebben de oorlog overleefd.

8. Franz Max Pollack, 23 jaar.

Geboren: 19 februari 1918 in Breslau, Duitsland

Overleden: 30 september 1941 in Mauthausen

Adres: Kievitstraat 18 (op kamers)

Beroep: technisch tekenaar bij Stork

Stolperstein gelegd in 2020

Franz Pollack, de oudste van twee kinderen van de internist Kurt Pollack en zijn Nederlandse vrouw Gertud Simons, groeide op in Breslau in een liberaal Joods milieu. Hij zat op het gymnasium en moest zijn school afbreken toen vanwege de machtsovername in 1933 van Hitler na familieberaad besloten werd, dat Franz naar Nederland zou gaan om daar een technische opleiding te volgen. Daarbij zou hij geholpen worden door de familie van zijn Nederlandse moeder. Na eerst nog praktijkervaring opgedaan te hebben op het gebied van frezen en draaien bij Maschinen und PumpenFabrik Gebr. Stern verhuisde Franz met een lovend getuigschrift op zak in 1934 naar Amsterdam. Na een voorbereidingsjaar werd Franz toegelaten tot de MTS en drie jaar later was hij in het bezit van het einddiploma werktuigbouwkunde. Vlak daarvoor waren zijn ouders en zijn broer ook uitgeweken naar Nederland. Een stap die voor Dr. Pollack betekende, dat hij zijn beroep niet langer kon uitoefenen, omdat zijn Duitse diploma's niet erkend werden. Zijn ouders gingen met hun jongste zoon in Leiden wonen. Franz zagen ze weinig. Door het ontbreken van een inkomen konden zij zich het reisgeld vrijwel niet veroorloven. In september 1940 kwam het Duitse bevel dat alle niet-Nederlandse Joden de kuststreek moesten verlaten. De Pollacks vonden onderdak bij een Joodse familie in Enschede, wat hen dichterbij Franz bracht die inmiddels in Hengelo op kamers woonde aan de Kievitstraat 38. Voor zijn verplichte praktijktijd was Franz in september 1938 als volontair begonnen bij de Machinefabriek Gebr. Stork en Co. Een jaar later werd hij bij Stork aangesteld als tekenaar op de bedrijfstekenkamer.

Naast zijn werk was hij actief in de Joodse Jeugdfederatie. Bij het ontbreken van een afdeling in Hengelo, sloot hij zich aan bij de afdeling Almelo. Niet langer dan twee jaar duurde de loopbaan van Franz, waarop hij zich met zoveel inzet had voorbereid. In de vroege ochtend van zondag 14 september werd hij weggehaald van zijn kamer in de Kievitstraat. Zijn werkgever, de firma Stork heeft nog alles in het werk gesteld om hem vrij te krijgen, maar voordat er iets bereikt kon worden, vertrok het transport naar Mauthausen. Daar kwam Franz Pollack nog diezelfde maand om het leven. Hij werd 23 jaar. Bij de ingang van Stork staat een oorlogsmonument met de namen van degenen die tijdens de Tweede Wereldoorlog omgekomen zijn. Zijn beeltenis hangt er ook bij.

De vader van Max Franz overleed op 14 januari 1945 in concentratiekamp Bergen-Belsen. Zijn moeder stierf op 25 april 1945 in Tröbitz, in de trein waarin de gevangenen van Bergen-Belsen op een transport zonder eindbestemming waren gesteld. Zijn broer Fritz Gerhard werd als enige overlevende van het

gezin in Tröbitz door de geallieerden bevrijd. Na zijn studie in Wageningen is hij met Elly Boasson getrouwd en naar Israël vertrokken. Daar hebben zij twee dochters en vijf kleinkinderen gekregen.

9. Moritz Schaap, 45 jaar

Geboren: 14 december 1895 in Nordhorn

Overleden: 20 oktober 1941 in Mauthausen

Adres: Berfloweg 211 (daarvoor Lingener Strasse 51 Nordhorn)

Beroep: slager/veehandelaar

Stolperstein gelegd in 2022

Moritz Schaap was de zoon van koopman Karel Schaap en Sara de Vries. Zijn vader is, in 1925 toen Moritz dertig jaar was, overleden. Zijn moeder, Sara de Vries, geboren in Nordhorn, is toen bij haar dochter Lina en schoonzoon gaan wonen. Deze dochter, de twee jaar oudere zus van Moritz, was in 1922 getrouwd met Salomon David de Jong, koopman/assurant van beroep en afkomstig uit Utrecht.

Moritz was getrouwd met Erna Oppenheimer, geboren op 18 maart 1910 in Esens in Duitsland. Samen met zijn vrouw en hun zoontje Klaus, geboren op 9 augustus 1933, woonden zij in Nordhorn aan de Lingener Strasse 51. Toen er na de machtsovername van Hitler in 1933 steeds meer beperkende maatregelen tegen de Joden van kracht werden en het leefklimaat grimmiger werd, is de hele familie in 1934 naar Nederland gevlucht. Zijn moeder, zijn zus Lina met haar man gingen in Utrecht wonen. Moritz trok met zijn gezin naar Hengelo. Op 5 november 1934 kwamen ze aan de Wilgenweg 18 te wonen. Het jaar erop verhuisden ze naar de Weemenstraat nummer 12. Daar hebben ze tot 10 juli 1941 gewoond en zijn toen naar de Berfloweg 211 vertrokken. Moritz heeft daar niet lang gewoond, want op 16 september 1941 is hij via Westerbork op transport gezet naar Mauthausen. Daar is hij op 20 oktober op 45 jarige leeftijd overleden. Zijn vrouw Erna en hun zoon Klaus hebben de oorlog overleefd.

Zijn zus, Lina de Jong-Schaap werd samen met haar man op 12 december 1942 vanuit kamp Westerbork op transport gezet naar Auschwitz en daar bij aankomst op 15 december 1942 vermoord. Ze waren 49 resp. 50 jaar. In het Gemeentearchief van Amsterdam ligt een dossier van haar man, Salomon David de Jong. Uit dat dossier is bekend, dat er een claim is ingediend voor vergoeding van geroofde effecten of waardepapieren. In de krant wordt door de bewindvoerder een oproep gedaan aan degenen die iets te vorderen hebben van het echtpaar de Jong of aan hen geld, goederen of andere waarden verschuldigd zijn, om zich binnen veertien dagen te melden. Niet voldoen aan deze oproep is strafbaar krachtens Besluit Herstel Rechtsverkeer.

De moeder van Moritz werd op 6 februari 1943 opgepakt en via kamp Westerbork op 9 februari 1943 op transport gezet naar Auschwitz en bij aankomst op 12 februari 1943 vermoord, 86 jaar.

10. Dirk Jacobus Spanjaard, 30 jaar

Geboren: 4 juni 1911 in Borne

Overleden: 18 oktober 1941 in Mauthausen

Adres: Bornsestraat 182

Beroep: afdelingshoofd bij textielfabriek "Spanjaard"

Stolperstein gelegd in 2022

Dirk Jacobus Spanjaard is een telg uit de bekende textielfamilie Spanjaard uit Borne. Zijn vader, Isaac Jacob Spanjaard is omstreden als technisch directeur van de firma Spanjaard en na veel conflicten neemt hij in 1939 ontslag. Zijn moeder Juliette Polak is wel geliefd in Borne. Ze doet veel liefdadigheidswerk. Het gezin van Isaac en Juliette telt vijf kinderen, drie dochters, Sophie, Dora en Ine Rose en twee zonen, Dirk Jacobus en Donald die jong overlijdt. De dochters trekken weg uit Borne en Dirk Jacobus blijft bij zijn ouders wonen in de villa Tichelkamp aan de Stationsstraat 72. Deze villa is nu afgebroken.

Dirk Jacobus krijgt de kans om net als zijn achterneef Johan, ook wel Hanny genoemd, directeur te worden van hun familiebedrijf, maar is daarvoor niet geschikt en wordt bij Spanjaard afdelingschef. Dirk's hart ligt veel meer bij het maken van muziek.

Vlak voor de oorlog verhuizen zijn ouders naar Hengelo om bij Juliette's moeder te gaan wonen. Dirk Jacob verhuist met hen mee, samen met zijn Engelse vrouw Joyce Rendall met wie hij in 1939 getrouwd is. In mei 1941 wordt hun zoon Jeroen geboren. Een paar maanden later wordt hij tijdens de Twentse razzia van 13 en 14 september in Hengelo opgepakt en samen met zijn achterneef Johan op transport gezet naar concentratiekamp Mauthausen. Daar worden ze op 30 km afstand van Mauthausen vergast in 'Schloss Hartheim', een instelling die destijds betrokken was bij de uitvoering van het euthanasieprogramma van de nazi's. Johan sterft op 27 september 1941, 33 jaar oud en Dirk Jacob, 30 jaar oud op 18 oktober 1941.

Zijn vrouw en zoon hebben de oorlog overleefd, evenals zijn moeder. Zijn vader is overleden toen hij ondergedoken zat bij de familie Ruepert in Borne. Om geen argwaan te wekken, werd hij tijdelijk begraven in het kippenhok van zijn onderduikadres. Na de oorlog is hij herbegraven op de Joodse begraafplaats in Borne. Op zijn grafsteen is een tekst bij geschreven ter herinnering aan zijn zoon, Dirk Jacobus Spanjaard.